

Sygn. akt II NSNc 142/23

## POSTANOWIENIE

Dnia 11 maja 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Janusz Niczyporuk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Oktawian Nawrot

Kazimierz Tomaszek (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku J.O.

o stwierdzenie nabycia spadku,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych 11 maja 2023 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od postanowienia Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu z 25 stycznia 2019 r., sygn. II Ns 275/18

- 1. uchyla w całości zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołane wniesieniem skargi nadzwyczajnej.**

## UZASADNIENIE

Prokurator Generalny skargą nadzwyczajną wniesioną 13 grudnia 2021 r., na podstawie art. 89 § 1, § 2 i § 3 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. 2021, poz. 1904 z późn. zm., dalej: „u.SN”), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności orzeczeń sądowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, zaskarżył postanowienie Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu z dnia 25 stycznia 2019 r., II Ns 275/18, o stwierdzenie nabycia spadku po H.O. W ocenie Prokuratora Generalnego, w wyniku wydania zaskarżonego

postanowienia doszło do naruszenia zasady ochrony zaufania obywateli do państwa w kontekście realizacji zasady bezpieczeństwa prawnego, zawartej w art. 2 Konstytucji RP, a także naruszenia konstytucyjnego prawa do dziedziczenia chronionego w ramach art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, polegającego na wydaniu orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłej H.O. przez J.O. wprost, nie zaś z dobrodziejstwem inwentarza, o czym stanowił art. 1015 § 2 k.c., w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 539).

Prokurator Generalny zaskarżył postanowienie Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu II Wydział Cywilny z dnia 25 stycznia 2019 r., II Ns 275/18 w całości i na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN i w zw. z art. 398<sup>4</sup> § 1 pkt 2 k.p.c. zaskarżonemu postanowieniu zarzucił:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji RP, a mianowicie:
  1. konstytucyjnej zasady zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasady bezpieczeństwa prawnego wywodzonych z art. 2 Konstytucji RP oraz zasady równego traktowania własności oraz innych praw majątkowych i prawa dziedziczenia określonej w art. 64 ust. 2 Konstytucji RP, zasady praworządności wyrażonej w ramach art. 7 Konstytucji RP, poprzez stwierdzenie przez Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu II Wydział Cywilny w postanowieniu z dnia 25 stycznia 2019 r. II Ns 275/18, że spadek po H.O. zmarłej dnia [...] 2017 r. w W., na podstawie ustawy nabył wprost syn J.O., podczas gdy oświadczenie spadkobiercy z dnia 25 stycznia 2019 r. zostało złożone bez zachowania terminu, po upływie sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o otwarciu spadku, co jest równoznaczne z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza;
  2. praw majątkowych chronionych w art. 64 ust. 1 Konstytucji RP, albowiem stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej H.O. przez jej syna J.O. prowadzi do niekorzystnych skutków w sferze jego praw majątkowych, z uwagi na obciążenie jego majątku długami spadkowymi przewyższającymi wartość aktywów spadkowych po zmarłej w sytuacji braku oświadczenia

spadkobiercy w terminie określonym w art. 1015 § 1 k.c., co winno być równoznaczne z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza;

3. naruszenie w sposób rażący prawa materialnego i procesowego, tj. art. 1015 § 1 i 2 k.c. w zw. z art 641 § 1 k.p.c., poprzez niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że złożone w toku postępowania oświadczenie spadkobiercy J.O., że nie będzie odrzucał spadku po matce H.O. stanowiło podstawę do wydania przez Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków II Wydział Cywilny, w ramach postępowania o sygn. II Ns 275/18 postanowienia z dnia 25 stycznia 2019 r. stwierdzającego, że spadek po H.O. na podstawie ustawy nabył wprost syn J.O., podczas gdy oświadczenie spadkobiercy z dnia 25 stycznia 2019 r. zostało złożone bez zachowania terminu określonego w art. 1015 § 1 k.c., czyli po upływie sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o otwarciu spadku, co jest równoznaczne z nabyciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza.

Prokurator Generalny na podstawie art. 91 § 1 u.SN wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu II Wydział Cywilny z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny przedstawił przebieg postępowania w sprawie oraz motywy rozstrzygnięcia postanowienia z dnia 25 stycznia 2019 r. stwierdzającego, że spadek po H.O. na podstawie ustawy nabył wprost jej syn J.O. Prokurator Generalny przedstawiając stan faktyczny sprawy wyjaśnił, że dniu 27 grudnia 2017 r. J.O. złożył w Sądzie Rejonowym dla Warszawy Pragi Południe w Warszawie wniosek o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej w dniu [...] 2017 r. matce H.O.. Na rozprawie w dniu 24 maja 2018 r. J.O. wskazał, że chciałby odrzucić spadek po zmarłej matce. Po złożeniu przyrzeczeń spadkowych przed tym Sądem sprawa została przekazana według właściwości do sądu spadku, którym był Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu (ze względu na miejsce ostatniego zamieszkania spadkodawczyni). W dalszym ciągu sprawa była więc rozpoznawana przez Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu pod sygn. akt II Ns 275/18.

Następnie J.O. poinformował, po wyznaczeniu terminu rozprawy w przedmiocie rozpoznania wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej H.O., że nie może stawić się na posiedzeniu, w związku z czym zwrócił się z pytaniem o możliwość ustanowienia pełnomocnika w osobie żony. Pismem z dnia 14 stycznia 2019 r. Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu poinformował J.O., że może ustanowić pełnomocnika w osobie żony, przy czym z uwagi na złożone przez niego przyrzeczenie spadkowe przed Sądem Rejonowym dla Pragi Południe w Warszawie nie ma konieczności by ponownie stawał się przed Sądem spadku. W tej sytuacji J.O. oświadczył pisemnie 24 stycznia 2019 r., że nie będzie odrzucał spadku po zmarłej matce H.O. nie stawiając się na posiedzeniu.

Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Krzyków Wydział II Cywilny postanowieniem z dnia 25 stycznia 2019 r., II Ns 275/18 stwierdził, że spadek po H.O., zmarłej dnia 19 kwietnia 2017 r. na podstawie ustawy nabył wprost J.O.. Powyższe postanowienie uprawomocniło się. Nie zostało również sporządzone jego uzasadnienie.

Przedstawiając przesłanki wniesionej skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny stwierdził, że analiza akt sprawy i wydanego przez Sąd Rejonowy dla W. rozstrzygnięcia świadczy o tym, że wystąpienie z tym środkiem zaskarżenia jest w pełni uzasadnione. W ocenie Prokuratora Generalnego postanowienie Sądu Rejonowego dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu z dnia 25 stycznia 2019 r., II Ns 275/18 naruszyło zasady i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, jak również w sposób rażący naruszyło przepisy prawa materialnego. W jego ocenie opisane treścią skargi uchybienie doprowadziło do wydania orzeczenia z naruszeniem art. 1015 § 2 k.c. oraz art. 641 § 1 k.p.c. Doszło zatem do naruszenia przepisów procedury cywilnej, a w konsekwencji naruszenia prawa materialnego. Zdaniem Prokuratora Generalnego doszło też do naruszenia zasady zaufania do państwa prawnego i jego organów, ponieważ Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu w sposób niewłaściwy uznał, że spadek po H.O., zmarłej dnia [...] 2017 r. w W. na podstawie ustawy nabył wprost syn J.O., podczas gdy złożone w dniu 24 stycznia 2019 r. do Sądu Rejonowego dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu, oświadczenie spadkobiercy, które wpłynęło 25 stycznia 2019 r., o treści: „nie będę odrzucał spadku po mojej matce H.O.” stanowiło co najwyżej podstawę do orzeczenia nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, Oświadczenie zostało bowiem złożone po upływie ustawowo wyznaczonego terminu. Wskazane uchybienie należy zatem ocenić jako naruszające zasadę ochrony zaufania obywateli do państwa (organów wymiaru sprawiedliwości) będącą elementem zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP). Tymczasem Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu bezpodstawnie uznał, że oświadczenie spadkobiercy jest wyraźne, zostało złożone w ustawowym terminie, w konsekwencji czego wydał orzeczenie o nabyciu spadku w formie przyjęcia wprost. Naruszenie zasady ochrony zaufania obywateli do państwa w szczególności w kontekście realizacji zasady prawa do rzetelnej procedury sądowej zawartych w art. 2 Konstytucji RP polegało więc na błędnym zastosowaniu przez Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu przepisów prawa materialnego. Tym samym przedmiotowe postanowienie z dnia 25 stycznia 2019 r., II Ns 275/18, może w sposób bezpośredni skutkować

naruszeniem konstytucyjnie gwarantowanego prawa do własności i dziedziczenia, określonych w art. 64 ust. 1 i 2 oraz art. 21 ust. 1 Konstytucji RP.

Uzasadniając przesłanki wniesionej skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny wyjaśnił, że zgodnie z art. 1015 k.c., w brzmieniu nadanym mu przez ustawę z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 539), oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule powołania. Gdy spadkobierca w terminie sześciu miesięcy od dnia otwarcia spadku po spadkodawcy nie złoży oświadczenia o jego przyjęciu lub odrzuceniu, nabywa wówczas spadek z dobrodziejstwem inwentarza. Ponadto, w razie bezskutecznego upływu terminu, o którym mowa w art. 1015 § 1 k.c., wygasa uprawnienie do złożenia oświadczenia spadkowego, zaś spadkobierca jest traktowany jakby złożył oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza (fikcja przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza na podstawie art. 1015 § 2 k.c.). Dotyczy to także przypadku, gdyby doszło do złożenia oświadczenia spadkowego, ale z uwagi na niezachowanie terminu zostało uznane za nieskuteczne.

Z uwagi na powyższe Prokurator Generalny uznał, że w niniejszej sprawie zastosowanie powinien mieć art. 1015 § 2 k.c., dlatego też postanowienie Sądu Rejonowego dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu II Wydział Cywilny z dnia 25 stycznia 2019 r., II Ns 275/18 zostało wydane z rażącym naruszeniem przepisów prawa materialnego, obowiązujących w dniu jego wydania i ogłoszenia. Oznacza to, że oświadczenie spadkowe J.O. złożone do Sądu Rejonowego dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu pismem z dnia 24 stycznia 2019 r. (po upływie sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o otwarciu spadku i którym oświadczył, że nie będzie odrzucał spadku po matce H.O.) sprawiło, że Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu nie miał żadnych podstaw by uznać, że wolą J.O. było przyjęcie spadku wprost.

Biorąc pod uwagę powyższe Prokurator Generalny wniósł jak we wstępie skargi nadzwyczajnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przesłanki skargi nadzwyczajnej określają bezpośrednio przepisy art. 89-95 u.SN. O miejscu skargi nadzwyczajnej w systemie środków zaskarżenia świadczy przede wszystkim jej publicznoprawna funkcja. W uzasadnieniu postanowienia pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 marca 2003 r., S 1/03 oraz uzasadnieniu wyroku pełnego składu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 lutego 2003 r., P 11/02 podkreślono, że w polskim porządku prawnym brak jest nadzwyczajnego środka zaskarżenia, który pozwalałby na skuteczną ochronę praw i wolności gwarantowanych w Konstytucji RP, ponieważ roli takiego szczególnego instrumentu nie spełnia skarga konstytucyjna, która w polskim systemie prawnym

została ukształtowana wąsko i jest nakierowana wyłącznie na usunięcie z porządku prawnego przepisu naruszającego prawa i wolności, nie zaś na skorygowanie wadliwości wynikającej z błędnego stosowania prawa i to także w sytuacji, kiedy miałyby ono charakter ewidentny i byłoby dostrzeżone przez instytucje szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości. Ustawodawca w konsekwencji uznał, że nadzwyczajne środki zaskarżenia są „niewystarczające do ochrony konstytucyjnych wolności i praw obywateli, w przypadku ich naruszenia wyrokami sądów”, ze względu na fakt, że „w obrocie prawnym pojawiają się prawomocne orzeczenia, którym daleko do oczekiwanych standardów” (Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, druk sejmowy VIII kadencji nr 2003).

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem o wąsko określonym zakresie podmiotowym. Może być ona wniesiona wyłącznie przez podmioty szczególnie legitymowane: Rzecznika Praw Obywatelskich, Prokuratora Generalnego, a także w zakresie swojej właściwości, Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Pacjenta, Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznika Finansowego, Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 89 § 2 u.SN). W odniesieniu do orzeczeń, które uprawomocniły się przed wejściem w życie ustawy o Sądzie Najwyższym (tj. przed 3 kwietnia 2018 r.), legitymacja do wniesienia skargi nadzwyczajnej przysługuje wyłącznie Rzecznikowi Praw Obywatelskich i Prokuratorowi Generalnemu (art. 115 § 1a u.SN).

Wąsko został określony także zakres przedmiotowy skargi. Skarga nadzwyczajna może być oparta na trzech podstawach określonych w art. 89 § 1 u.SN: naruszeniu zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji, rażącym naruszeniu prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, przy czym orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ponadto, zgodnie z art. 89 § 1 u.SN, jej celem jest zapewnianie zgodności prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i wojskowych z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady

sprawiedliwości społecznej. Skargę wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia ich rozpoznania (art. 89 § 3 zd. 1 u.SN). W okresie 6 lat od dnia wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym (tj. od dnia 3 kwietnia 2018 r.) skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. (art. 115 § 1 u.SN). Ścisłe określenie przesłanek podmiotowych i przedmiotowych skargi nadzwyczajnej związane jest z jej funkcją ochrony Konstytucji RP – z jednej strony dążeniem do zapewnienia prawidłowości działania organów władzy publicznej (art. 7 w zw. z art. 2 Konstytucji RP), z drugiej konieczną ochroną stabilności i prawomocności orzeczeń sądowych oraz kształtowanych przez nie stosunków prawnych (art. 45 w zw. z art. 2 Konstytucji RP). Konstrukcyjnym założeniem skargi nadzwyczajnej jest więc takie określenie jej przesłanek, że służy ona eliminowaniu z obrotu orzeczeń sądowych obarczonych wadami o fundamentalnym znaczeniu, w szczególności wad przesądzających o naruszeniu Konstytucji RP, a także jej względnie subsydiarny charakter. Jest ona dopuszczalna, gdy nie ma w chwili jej wnoszenia możliwości uchylecia lub zmiany prawomocnego orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 u.SN). Skargę nadzwyczajną można wnieść zatem także w sytuacji, gdy w przeszłości było możliwe wniesienie w sprawie innych środków zaskarżenia, ale nie zostały one wniesione (K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 471-472). Skarga nadzwyczajna ustępuje zatem innym, zarówno zwykłym, jak i nadzwyczajnym środkom zaskarżenia, ma pierwszeństwo tylko przed skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, która to, w przeciwieństwie do skargi kasacyjnej i skargi o wznowienie postępowania, nie służy do wzruszania prawomocnych orzeczeń. Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie spełnia celu środków zaskarżenia (J. Gudowski, *Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, w: *System prawa procesowego cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, *Środki zaskarżenia*, cz. 1, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 1540 i n.), skoro jej uwzględnienie nie wywołuje skutku reformatoryjnego

ani kasatoryjnego (T. Zembrzusi, *Wpływ wprowadzenia skargi nadzwyczajnej na skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, Przegląd Sądowy 2019 nr 2, s. 22), z zastrzeżeniem art. 424<sup>11</sup> § 3 k.p.c. Uwzględnienie skargi nadzwyczajnej prowadzi z reguły do uchylenia albo zmiany prawomocnego orzeczenia, którego wydanie mogło rodzić odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa.

Skarga nadzwyczajna powinna zawierać przytoczenie jej podstaw oraz ich uzasadnienie (art. 398<sup>4</sup> § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN). Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę nadzwyczajną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw, zaś w granicach zaskarżenia bierze z urzędu pod rozwagę jedynie nieważność postępowania (art. 398<sup>13</sup> § 1 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN). Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 398<sup>13</sup> § 2 k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN), w braku przytoczenia trzeciej podstawy skargi z art. 89 § 1 pkt 3 u.SN.

W przedmiotowej sprawie nie budzi wątpliwości legitymacja Prokuratora Generalnego do wniesienia skargi nadzwyczajnej, dochowanie terminu na jej wniesienie i dopuszczalność w zakresie przedmiotowym zaskarżonego orzeczenia. Przechodząc do oceny zarzutów skargi nadzwyczajnej należy stwierdzić, że podniesione naruszenie art. 64 Konstytucji RP jest zasadne. Powołany przepis Konstytucji RP stanowi, że każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Zgodnie z ust. 2 tego przepisu własność, inne prawa majątkowe, prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Powołana norma konstytucyjna ujmuje własność szeroko. Wymienia także inne prawa majątkowe poręczając prawo ich dziedziczenia. Ta norma pozostaje w związku z art. 21 Konstytucji RP, który wymienia własność i prawo jej dziedziczenia jako podstawową zasadę ustroju gospodarczego państwa. Treść art. 21 i 64 Konstytucji RP dotyczy tych samych kwestii, ale w innym ujęciu (art. 21 odnosi się do zasad ustroju gospodarczego, zaś art. 64 dotyczy jednego z podstawowych praw ekonomicznych człowieka).

Dziedziczenie w rozumieniu art. 64 ust. 1 i ust. 2 Konstytucji RP odnosi się „do gwarancji ochrony wolności nabywania majątku po śmierci innej osoby, nie zaś prawa dysponowania majątkiem na wypadek śmierci” (tak: K. Zaradkiewicz



w: *Konstytucja RP*, tom I. *Komentarz. Art. 1-86*, red. M. Safjan i in. Warszawa 2016, s. 1460). Prawo do własności powinno być rozumiane, jako wyrażające ogólną wolność majątkową, zaś prawo dziedziczenia jako „prawo do gwarancji spadkobrania (bycia spadkobiercą), ale także poszanowania woli podmiotu, który nie chce być spadkobiercą”. Ponadto, gwarancja prawa dziedziczenia w znaczeniu negatywnym wymaga uwzględnienia braku woli nabycia spadku, stąd obowiązek ustawodawcy przyjęcia instytucji odrzucenia spadku. W literaturze zwraca się uwagę i na to, że „ochrona dziedziczenia powinna być zmodyfikowana w stronę ochrony przed spadkiem” (por. M. Bartoszewicz w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014, s. 116).

Potencjalny spadkobierca zmierzając do ochrony swojego prawa do własności wyrażającej się w pragnieniu uchronienia się od spłaty długów spadkowych może to uczynić składając oświadczenie o odrzuceniu spadku. Ma to znaczenie wciąż w przypadku spadków otwartych, tak jak w rozpatrywanej sprawie, po 18 października 2015 r. (wraz z tą datą nastąpiła bowiem zmiana art. 1015 § 2 k.c. utożsamiająca brak oświadczenia spadkobiercy z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza, spłata długów spadkowych ograniczona jest tym samym do wartości stanu czynnego spadku).

Nie powinno ulegać wątpliwości, że choć przepis art. 1015 § 1 k.c. stanowi o konieczności złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku w terminie 6 miesięcy od powzięcia informacji o tytule powołania, to wyrażenie w tym terminie przez spadkobiercę wobec sądu jedynie woli co do zamiaru złożenia tego oświadczenia traktowane jest jako zachowanie tego terminu w przypadku następczego złożenia oświadczenia już po jego upływie. Taki niewątpliwie był cel przyjęcia w prawie polskim tego przepisu. Taka jest również zresztą powszechna i utrwalona praktyka sądowa, potwierdzona zresztą już postanowieniem Sądu Najwyższego z 20 lutego 1963 r., II CR 109/63 (OSNCP 1964, nr 3, poz. 51) czy też postanowieniami Sądu Najwyższego z 24 września 2015 r., V CSK 686/14 (niepubl.) lub 15 czerwca 2020 r., I NSNc 62/20. Przyjęcie innej interpretacji oznaczałoby, że błędy sądów, a nawet ewentualne naturalne działania procesowe, nie mające charakteru opieszałości organu, narażałyby osobę chcącą odrzucić spadek przed sądem na ryzyko uchybienia terminowi, o którym mowa w art. 1015 § 1 k.c.

W rozpatrywanej sprawie spadkobierca J.O. wyraził wolę odrzucenia spadku po matce H.O na rozprawie 24 maja 2018 r., która odbyła się przed Sądem Rejonowym dla Warszawy Pragi-Południe w Warszawie. Po złożeniu przyrzeczeń spadkowych przed tym Sądem sprawa została przekazana według właściwości do sądu spadku, którym był Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu (ze względu na miejsce ostatniego zamieszkania spadkodawcy).

Odnosząc się do powyższego Sąd Najwyższy przypomina, że wskutek zmiany systemowej wprowadzonej ustawą z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 539) od 18 października 2015 r. (w stosunku do spadków otwartych od tej daty) brak złożenia w terminie oświadczenia w przedmiocie przyjęcia lub odrzucenia spadku, zgodnie z art. 1015 § 2 k.c. jest równoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza (a nie jak dotychczas zasadniczo z przyjęciem prostym), co oznacza złagodzenie ewentualnych negatywnych konsekwencji dla spadkobiercy.

W rozpatrywanej sprawie należy stwierdzić, że Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu, w chwili orzekania mając wiedzę o złożeniu oświadczenia o zamiarze odrzucenia spadku przez J.O., w sposób rażąco naruszył prawo materialne, biorąc pod uwagę funkcję art. 1015 § 2 k.c. J.O. na rozprawie 24 maja 2018 r. wskazał bowiem, że chciałby odrzucić spadek po zmarłej matce (k. 8 akt sądowych II Ns 275/18). Jednak do odrzucenia tego formalnie nie doszło, gdyż Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu, do którego wniesiony został wniosek o stwierdzenie nabycia spadku, uznał się za niewłaściwy z uwagi na miejsce zwykłego pobytu osoby zmarłej i skierował sprawę do rozpoznania właściwemu sądowi spadku, nie dokonawszy uprzednio żadnych czynności odnoszących się do odrzucenia lub przyjęcia spadku przez spadkobierców. Do deklarowanego przez J.O. odrzucenia spadku jednak ostatecznie nie doszło, ponieważ nie złożył on nigdy takiego oświadczenia woli. W konsekwencji Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu ustalił, że spadek nabyła osoba, która w terminie wskazanym w ustawie nie wyraziła wobec tego Sądu swojej woli co do sposobu przyjęcia spadku czy jego odrzucenia, a więc powinna nabyć spadek z dobrodziejstwem inwentarza.

Odnosząc się do charakteru oświadczeń złożonych przez J.O. należy zauważyć, że pierwsze oświadczenie ustne do protokołu określające zamiar odrzucenia spadku w przyszłości, złożone przed sądem, który nie uznał się za sąd spadku, nie wywołało skutku w przedmiocie odrzucenia spadku. Zgodnie z przytoczonym wcześniej orzecznictwem sądowym, które Sąd Najwyższy w niniejszym składzie w pełni aprobuje, można go traktować co najwyżej jako oświadczenie wprowadzające swoistą ochronę w zakresie skutków upłynięcia terminu, o którym mowa w art. 1015 §1 k.c.

Natomiast trzeba odmiennie postrzegać drugie oświadczenie pisemne o nieskorzystaniu z możliwości odrzucenia spadku (k. 24 akt sądowych). Z pewnością analizując materialnie oświadczenie pisemne J.O., iż nie będzie odrzucał spadku po zmarłej matce, nie można dojść do logicznego wniosku, iż konstytuuje ono oświadczenie o przyjęciu spadku wprost, tylko pewien zamiar na przyszłość. Jedynym skutkiem oświadczenia o takiej treści (podobnie jak skutkiem braku jakiegokolwiek oświadczenia w tym przedmiocie) może być stwierdzenie przez sąd braku złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku, co skutkuje konsekwencjami, o których mowa w art. 1015 § 2 k.c. J.O. nie odniósł się bowiem w swoim oświadczeniu do przyjęcia spadku (ani tym bardziej sposobu przyjęcia), lecz jedynie w aspekcie negatywnym do jego odrzucenia w przyszłości. Przypisywanie tym samym treści oświadczenia skutków dalece wykraczających materialnie poza jego treść konstytuuje rażący błąd sądu spadku.

Nadto dostrzec należy również naruszenie przez Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu prawa odnośnie do formy przyjęcia drugiego oświadczenia pisemnego J.O., gdyż nie spełnia ona wymogów określonych przez ustawodawcę dla odrzucenia lub przyjęcia spadku. Ponieważ art. 1018 § 3 k.c. precyzuje, iż: „Oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku składa się przed sądem lub przed notariuszem. Można je złożyć ustnie lub na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym. Pełnomocnictwo do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku powinno być pisemne z podpisem urzędowo poświadczonym.” Oświadczenie złożone ustnie w toku postępowania jest przez sąd protokołowane, oświadczenie takie złożone przed notariuszem jest również protokołowane, przy czym protokół ma formę aktu notarialnego. Z kolei

oświadczenie składane na piśmie wymaga formy z podpisem urzędowo poświadczonym. W niniejszej sprawie oświadczenie złożone w dniu 24 stycznia 2019 r. przez J.O. (abstrahując od treści tego oświadczenia, której nie można było z pewnością uznać za przyjęcie spadku wprost) zostało złożone do sądu w zwykłej formie pisemnej. Natomiast oświadczenie konstytuujące oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku składane poza sądem, a następnie przedkładane sądowi, musi mieć bądź formę aktu notarialnego (wówczas notariusz z urzędu przesyła wypis takiego oświadczenia do sądu spadku) bądź formę pisemną z notarialnym poświadczeniem podpisu (wówczas odrzucający samodzielnie dostarcza je sądowi spadku). Natomiast oświadczenie z dnia 24 stycznia 2019 r. zostało złożone do sądu spadku w zwykłej formie pisemnej. Nawet gdyby konstytuowało ono w swojej treści przyjęcie spadku wprost, z uwagi na defekt formalny – naruszenie wprost dyspozycji przepisu art. 1018 § 3 k.c. – nie mogłoby wywołać jakichkolwiek skutków prawnych wynikających z jego treści. Dlatego Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu mylnie, pomimo defektu formalnego, uznał to oświadczenie za skutecznie złożone. Również z tego powodu nie jest dopuszczalne utrzymanie w mocy zaskarżonego postanowienia opierającego się na oświadczeniu wadliwym, nie tylko w swojej treści, ale również co do swojej formy.

Z tych wszystkich względów, w ocenie Sądu Najwyższego, zaktualizowały się przesłanki, o których mowa w art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN, tj. zaskarżone orzeczenie narusza zasadę równego traktowania własności oraz innych praw majątkowych i prawa dziedziczenia oraz w sposób rażący narusza prawo na skutek jego niewłaściwego zastosowania, a eliminacja wadliwego postanowienia Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Krzyków we Wrocławiu II Wydział Cywilny z dnia 25 stycznia 2019 r., II Ns 275/18 jest konieczna na podstawie art. 89 § 1 *in principio* u.SN dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Jak stanowi art. 91 § 1 zd. pierwsze u.SN w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo

umacza postępowanie. Przepis ten stanowi zatem podstawę do uchylenia zaskarżonego postanowienia w całości i przekazania go do ponownego rozpoznania. Przy ponownym rozpoznaniu sprawy, Sąd przeprowadzi postępowanie zgodnie z regułami wynikającymi z przepisów w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku, uwzględniając termin złożenia oświadczenia J.O. o zamiarze odrzucenia spadku po zmarłej matce H.O.. W zależności od oceny stanu sprawy, wyda merytoryczne orzeczenie.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN oraz art. 398<sup>18</sup> k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN, orzekł jak w sentencji postanowienia.